

ČESKÁ REPUBLIKA

ROZSUDEK JMÉNEM REPUBLIKY

Nejvyšší správní soud rozhodl v senátě složeném z předsedkyně JUDr. Dagmar Nygrínové a soudců JUDr. Marie Turkové a JUDr. Jana Dvořáka v právní věci žalobce: **J. B.**, zast. JUDr. Jaroslavem Barákem, advokátem, se sídlem Brno, Kounicova 10, proti žalované: **Česká správa sociálního zabezpečení**, se sídlem Praha 5, Křížová 25, v řízení o kasační stížnosti žalobce proti rozsudku Krajského soudu v Brně ze dne 30. 6. 2005, č. j. 22 Cad 75/2005 – 14,

t a k t o :

Rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 30. 6. 2005, č. j. 22 Cad 75/2005 – 14, **se zrušuje** a věc **se vrací** tomuto soudu k dalšímu řízení.

O d ů v o d n ě n í :

Žalobce (dále jen „stěžovatel“) včas podanou kasační stížností napadá shora označený rozsudek Krajského soudu v Brně, kterým byla zamítnuta jeho žaloba směřující proti rozhodnutí žalované České správy sociálního zabezpečení ze dne 26. 1. 2005, č. j. x. Tímto rozhodnutím byla zamítnuta žádost stěžovatele o poskytnutí jednorázové částky podle zákona č. 261/2001 Sb., o poskytnutí jednorázové peněžní částky účastníkům národního boje za osvobození, politických vězňům a osobám z rasových nebo náboženských důvodů soustředěných do vojenských pracovních táborů a o změně zákona č. 39/2000 Sb., o poskytnutí jednorázové peněžní částky příslušníkům československých zahraničních armád a spojeneckých armád v letech 1939 až 1945 (dále jen „zákon o poskytnutí jednorázové peněžní částky“), o niž požádal jako osoba ukrývaná na území Československa (v jeho hranicích z 29. 9. 1938), a to z důvodu, že toto ukrývání stěžovatele nebylo prokázáno.

Proti tomuto rozhodnutí žalované podal stěžovatel včasnou žalobu (odvolání) k Městskému soudu v Praze, ve které uváděl, že jeho ukrývání mohou potvrdit tři svědci, s tím, že se tak ukrýval po dobu delší než 3 měsíce. Stejně tak v žalobě obsáhle rozváděl svou nepříznivou životní situaci.

Usnesením Městského soudu v Praze ze dne 13. 4. 2005, č. j. 12 Ca 34/2005 – 5, byla věc z důvodu místní nepřislušnosti postoupena Krajskému soudu v Brně.

Rozsudkem Krajského soudu v Brně, ze dne 30. 6. 2005, č. j. 22 Cad 75/2005 - 14, byla žaloba zamítnuta s odůvodněním, že stěžovatel nepředložil žádné relevantní důkazy k prokázání existence podmínek vymezených v § 1 odst. 1 a odst. 3 zákona o poskytnutí jednorázové peněžní částky, přičemž tvrzení stěžovatele o době ukrývání se rozchází s úředními údaji, neboť ze zamítavého rozhodnutí Ministerstva obrany ze dne 12. 11. 2004 (rozhodnutí o nevydání osvědčení o účasti pana J. B. na národním boji za osvobození v kategorii český politický vězeň v době od 15. října 1944 do 30. března 1945) vyplynulo, že v předmětné době, kdy se stěžovatel, jak tvrdil, údajně ukrýval, byla již obec, na jejímž území se měl ukrývat, osvobozena, a k ukrývání tak nebyl žádný důvod. Soud proto žalobu dle ustanovení § 78 odst. 7 zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „s. ř. s.“) zamítl jako nedůvodnou.

Proti tomuto rozsudku podal stěžovatel prostřednictvím svého zástupce včasou kasační stížnost, ve které dovozuje nezákonnost rozhodnutí z důvodu vad řízení jak před správním orgánem, tak i před soudem. Vadu řízení spatřoval přitom v tom, že v řízení před soudem u něj byly dány předpoklady pro osvobození od soudních poplatků a bylo třeba ochrany jeho zájmů, a tudíž mu měl být ustanoven zástupce. Uvedl, že o možnosti ustanovení zástupce měl být soudem či správním orgánem poučen. Doplnil, že žije na hranici životního minima, nemá vlastní bydlení, je nezaměstnaný, navíc je osobou, která není schopna vnímat důkazní řízení a reagovat na požadavky na něj kladené. Stejně tak uváděl, že je nedoslýchavý, má nízké IQ, není schopen reagovat na kladené otázky a jeho vyjadřovací schopnosti jsou velmi špatné. Dovožoval, že bez ustanoveného zástupce nebyl schopen jako účastník sám vystupovat. Stejně tak dovožoval, že na základě absence zástupce došlo i k tomu, že správní orgán vyšel ze skutkového stavu, který byl zjištěn v rozporu se zákonem. Dodal, že se nemohl před vydáním rozhodnutí vyjádřit k jeho podkladu, způsobu zjištění a navrhnout jeho doplnění; správní orgán mu toliko doručil rozhodnutí ve věci. Obdobně namítal, že i v řízení před soudem nebyl správně zjištěn skutkový stav. Doplnil, že v předmětné věci byla nutnou účast vedlejšího účastníka řízení, Ministerstva obrany, které mělo stvrdit dobu ukrývání. Navrhl zrušení napadeného rozsudku Krajského soudu v Brně a vrácení věci tomuto soudu k dalšímu řízení.

Česká správa sociálního zabezpečení se ke kasační stížnosti nevyjádřila.

Nejvyšší správní soud nejprve posoudil formální náležitosti kasační stížnosti a konstatoval, že kasační stížnost je podána včas, jde o rozhodnutí, proti němuž je kasační stížnost přípustná a stěžovatel je zastoupen advokátem.

Nejvyšší správní soud dále přezkoumal napadený rozsudek v souladu s § 109 odst. 2 a 3 s. ř. s., tedy vázán rozsahem a důvody, které stěžovatel uplatnil v kasační stížnosti, přičemž posoudil důvodnost kasační stížnosti v mezích jejího rozsahu a uplatněných důvodů; zkoumal při tom, zda napadené rozhodnutí netrpí vadami, k nimž by musel přihlédnout z úřední povinnosti (§ 109 odst. 2 a 3 s. ř. s.). Dospěl k závěru, že kasační stížnost je důvodná.

Hlavním bodem kasační stížnosti je především tvrzení o tom, že došlo k vadě řízení před soudem, a to z důvodu, že ač u stěžovatele byly předpoklady, aby byl osvobozen od soudních poplatků a bylo to třeba k ochraně jeho zájmů, nebyl mu ustanoven zástupce,

resp. stěžovatel o této možnosti nebyl poučen. Tato vada řízení mohla mít dle stěžovatele za následek nezákonné rozhodnutí ve věci (§ 103 odst. 1 písm. d) s. ř. s.).

K tomuto je třeba uvést, že soudní řád správní (s. ř. s.) v ustanovení § 35 odst. 8 stanoví, že navrhovateli, u něhož jsou předpoklady, aby byl osvobozen od soudních poplatků, a je-li to třeba k ochraně jeho práv, může předseda senátu na návrh ustanovit usnesením zástupce, jímž může být i advokát; hotové výdaje zástupce a odměnu za zastupování osoby uvedené v odstavci 2 platí v takovém případě stát.

Z citovaného ustanovení tak vyplývá, že pro to, aby byl navrhovateli ustanoven zástupce je třeba splnit tři podmínky. První z nich je splnění předpokladu pro osvobození od soudních poplatků, druhou potřeba ochrany práv navrhovatele a třetí je podání návrhu (žádosti) stěžovatele o ustanovení zástupce v řízení před soudem.

V souladu s námitkou stěžovatele je třeba význam a smysl tohoto ustanovení vnímat v kontextu ustanovení § 36 odst. 1 s. ř. s., které je v procesní rovině správního soudnictví rozvedením základního práva vyplývajícího ze čl. 37 odst. 2 Listiny základních práv a svobod. Dle tohoto ustanovení je soud povinen poskytnout účastníkům řízení stejné možnosti uplatnění jejich práv a poskytnout jim poučení o jejich procesních právech a povinnostech v rozsahu nezbytném pro to, aby v řízení neutrpěli újmu. Odráží se tak zde základní princip „rovnosti zbraní“, jímž je správní soudnictví ovládáno. Nejvyšší správní soud se ve své dosavadní judikatuře již několikrát vyslovil k aplikaci těchto ustanovení soudního řádu správního (viz blíže zejména rozsudky Nejvyššího správního soudu sp. zn. 1 Afs 127/2005 ze dne 22. 2. 2006, 2 Azs 92/2005 ze dne 20. 12. 2005 a 4 Azs 524/2004 ze dne 24. 8. 2005 přístupné na www.nssoud.cz). V těchto rozsudcích Nejvyšší správní soud již dříve konstatoval, že kritériem poskytnutí poučení o možnosti podat soudu návrh na ustanovení zástupce jsou zejména konkrétní důvody, pro něž účastník není schopen činit podání po věcné i právní stránce správná, reagovat adekvátně na průběh řízení a chápat význam a dosah jednotlivých úkonů v něm učiněných. Důležitost aplikace poučovací povinnosti ve správním soudnictví přitom citované judikáty definují s odkazem na podobnost spíše s řízením občanskoprávním, než trestním. Obdobná kritéria pro posouzení potřebnosti poučení o tomto procesním právu z pohledu možného zásahu do ústavně zaručeného práva na právní pomoc v řízení před soudy konstatoval v obecné rovině i Ústavní soud, který za ně považuje právě schopnost účastníka „činit podání po věcné i právní stránce správná a odpovídající dané věci a i jinak se v tomto soudním sporu orientovat a postupovat adekvátním způsobem.“ (citováno z odůvodnění nálezu sp. zn. IV. ÚS 707/2000 Sb. n. a usn. ze dne 4. 11. 2002, přístupné na www.judikatura.cz). V této souvislosti je vhodné zmínit i názor doktrinální, který akcentuje požadavek, aby správní soudy chápaly poučovací povinnost šířeji, než ji chápou soudy civilní, neboť jejich významným úkolem je napomáhat v duchu principu rovnosti účastníků kompenzaci deficitu v kvalifikaci a znalostech obtížné právní materie, který žalobce vůči žalovanému správnímu orgánu nepochybně má (srv. Blíže Vopálka, V., Mikule, V., Šimůnková, V., Šolín, M. Soudní řád správní. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, str. 62 - 63).

Z tvrzení stěžovatele uvedených ve správní žalobě a z formy jeho písemného projevu vyplývá, že stěžovatel má nízké právní povědomí o otázkách, které byly meritem předmětného řízení, a že i úroveň jeho jazykových schopností je nedostačující pro jakékoliv hlubší porozumění v komunikaci se soudem, byť dostačovalo k podání žádosti o jednorázovou částku a správní žaloby. Dále stěžovatel ve své žalobě výslovně uvádí, že „nemá na advokáta“, má bytové problémy a jeho jediný příjem tvoří jeho invalidní důchod,

a z toho důvodu podal správní žalobu sám. Z těchto okolností lze usoudit, že pokud by stěžovatel finanční prostředky měl, zřejmě by právní pomoc advokáta vyhledal. Důvodem rozhodnutí stěžovatele nebýt právně zastoupen před správním soudem tedy byly jeho majetkové poměry a nepříznivá sociální situace. V každém případě však již ze stěžovatelem užitých formulací a z celkové úrovně jeho podání mohla vzniknout krajskému soudu pochybnost, zda nejde o žádost stěžovatele na ustanovení zástupce soudem a stěžovateli bylo tudíž třeba v tomto smyslu poskytnout náležité poučení (§ 36 odst. 1 s. ř. s.).

Zároveň bylo v soudním řízení dáno osvobození od soudních poplatků dle § 11 odst. 1 písm. b) zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů. V tomto řízení je nepochybně splněn prvek nebezpečí vzniku újmy účastníka v případě, že soud poučení o možnosti ustanovení bezplatného zástupce dle citovaného ustanovení § 35 odst. 8 s. ř. s. účastníku neposkytne. Pokud by byl stěžovatel zastoupen, mohl by se kvalifikovaněji vyjádřit k průběhu dokazování (§ 77 odst. 2 s. ř. s.), neboť v případě bylo mnoho sporných skutečností. Je na místě zde připomenout, že tvrzeným důvodem zamítnutí jednorázové peněžité částky byla dle odůvodnění rozhodnutí žalované právě důkazní nouze stěžovatele týkající se zejména vymezení doby ukrývání, umocněná jeho rozpornými tvrzeními. Jednání však soud ve věci nenařídil v dle § 51 odst. 1 věta druhá s. ř. s., neboť stěžovatel nevyjádřil ve stanovené lhůtě svůj nesouhlas s tímto postupem, i když o tomto procesním postupu byl ve výzvě k vyjádření poučen. Nejvyšší správní soud má za to, že byt' je potřebné přidržet se názoru zastávaného citovanou konstantní judikaturou, že je svobodným rozhodnutím účastníka, zda využije pro řízení o správní žalobě proti rozhodnutí správního orgánu právního zastoupení, či nikoliv, za což účastník nese pochopitelně odpovědnost a riziko s tím spojené, je na druhé straně nutno poukázat na to, že ustanovení zástupce je institutem procesním a jako takové poučovací povinnosti soudu podléhá, a to právě v případech, kdy je zřejmé, že její absence bude s největší pravděpodobností znamenat pro účastníka újmu. Nejvyšší správní soud na tomto místě podotýká, že pro charakteristiku možné vzniklé újmy je zapotřebí vzít v úvahu zejména vztah mezi výší požadované jednorázové částky a sociální a majetkovou situací stěžovatele, a také podstatnou skutečnost, že uplatnění nároku na jednorázovou peněžitou částku dle citovaného zákona č. 261/2001 Sb. je vázáno na prekluzivní lhůtu, jejíž konec zákonodárce stanovil na 31. 12. 2002.

Z toho vyplývá, že stěžovatel v případě potvrzení rozhodnutí žalované v současné době nemá možnost znovu vyvolat řízení o přiznání této jednorázové částky a domáhat se tohoto nároku právně zastoupen, neboť nárok by mu v takovém případě zanikl. V tomto případě se Nejvyšší správní soud domnívá, že nelze přičítat stěžovateli k tíži, že si nepodal o bezplatné zastoupení výslovnou žádost, neboť se zřetelem ke všem okolnostem neměl o tomto procesním oprávnění povědomost. Tento nedostatek v procesních znalostech stěžovatele měl být zhojen poučením soudu.

Nejvyšší správní soud po celkovém posouzení věci dospěl k závěru, že kasační stížnost je důvodná, a rozsudek Krajského soudu v Brně je třeba z výše uvedených důvodů zrušit, neboť absence právního zastoupení stěžovatele v řízení před Krajským soudem v Brně byla s to přivodit stěžovateli v tomto řízení újmu a narušila princip rovnosti účastníků řízení, který zákonodárce výslovně zakotvil v ustanovení § 36 odst. 1 věta první s. ř. s. Jelikož soud účastníka nepoučil o tomto procesním oprávnění, jedná se o takovou vadu řízení, která mohla mít za následek nezákonné rozhodnutí ve věci.

Podle § 110 odst. 3 s. ř. s. zruší-li Nejvyšší správní soud rozhodnutí krajského soudu a vrátí-li mu věc k dalšímu řízení, je krajský soud vázán právním názorem vysloveným Nejvyšším správním soudem ve zrušovacím rozhodnutí.

V novém rozhodnutí ve věci krajský soud rozhodne i o náhradě nákladů řízení o kasační stížnosti podle § 110 odst. 2 s. ř. s.

Dalšími námitkami stěžovatele se Nejvyšší správní soud nezabýval, neboť by to za tohoto stavu věci, kdy rozsudek zrušil a vrací jej soudu k dalšímu řízení, bylo nadbytečné.

P o u č e n í : Proti tomuto rozsudku **n e j s o u** opravné prostředky přípustné.

V Brně dne 26. dubna 2007

JUDr. Dagmar Nygrínová
předsedkyně senátu